

Gályarab prédikátorok könyvei Debrecenben¹

A Habsburg-ellenes Wesselényi-felkelés (1666–1671) leverése utáni „rendteremtés” részeként 1674. március 5-ére a pozsonyi törvényszék elé idézték a Magyar Királyság területén működő evangélikus és református lelkészeket és tanárokat. Több mint háromszázan álltak bíróság elé koholt vádak (lázítás, gyilkosság, árulás, istenkáromlás) alapján, közülük százhuszat ítélték halálra és vagyonvesztésre. Egy évnyi fogság után a legállhatatosabb hetven rabot útnak indították Nápolyba, ahol 1675 májusában a spanyol Habsburgok gályáinak evezőpadjához láncoltak közülük harmincat. A protestáns hatalmak nemzetközi összefogásával, Michiel de Ruyter holland admirális közreműködésével, 1676. február 11-én szabadult ki a még életben lévő huszonhat gályarab, majd májusban a bebörtönzöttek is visszanyerték a szabadságukat. 1676 tavaszától nyugat-európai diplomáciai körútra indultak, hogy ráirányítsák a figyelmet a magyarországi protestánsüldözésre. 1678 őszére tértek haza az utolsó rabok, többnyire ugyanabban a gyülekezetben folytatva a szolgálatot, ahonnan négy évvel korábban útnak indultak.² A szabadulásuk 350. évfordulójára emlékezve egykor gályarabságot vagy fogságot szenvedett református értelmiségiek tulajdonában lévő köteteket mutatunk be a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárából.

Köpeczi Haller Balázs könyve a lelkészi szolgálatról

Oliver Bowles (1574–1644) suttoni prédikátor *De pastore evangelico tractatus* című műve az anglikán egyház megújítását célzó Westminsteri zsinat (1643–1653) munkálatai nyomán született. A pasztorálteológiai értekezés a lelkészi hivatal viselésének ideális formáját ismerteti a papság lelki és szellemi felkészüléséről, Isten Igéjének nyilvános és magánjellegű hirdetéséről és a szentségek kiszolgáltatásáról.

A Londonban, Amszterdamban és Genfben is kiadott műnek az amszterdami 1659. évi kiadásából szerzett egy példányt Köpeczi Haller Balázs (1638–1685 előtt). A tulajdonos Debrecenben és Sárospatakon tanult, majd Groningenben (1671) peregrinált. Szolgált Tokajban és Szkároson, ahonnan beidézték a pozsonyi törvényszék elé. A szabadulása után újra egyetemi tanulmányokba kezdett, Londonban (1676?) és Leidenben (1678–1679) hallgatott előadásokat. A hazatérését követően a miskolci gyülekezet lelkésze volt (1679–1683).³ Bowles munkáját a gályarabságból való szabadulása után vásárolta Leidenben, 1676. szeptember 8-án, 12 holland stuiverért.

Figyelmet érdemelnek a kötet kéziratos bejegyzései, amelyek Köpeczi Haller mártírságát hangsúlyozzák. Az első kötetstábla belső oldalán, a vásárlást megörökítő saját kezű poszszessorbejegyzésben, a neve mellé felvett M. C. rövidítés (Martyris Christi) tanúsága szerint Krisztus mártírjának tekintette magát a tulajdonos. Az előzéklapon olvasható, szintén a vásárlásról tanúskodó bejegyzéshez utólag fűzte hozzá az „In Exilii” kifejezést, kiemelve, hogy a száműzetése idején jutott a kötethez. Ugyanott egy tizennégy és fél soros (Martialis egyik epigrammájából is merítő) csonka vers legelső sora a gályarab prédikátorok önmagukra gyakran alkalmazott kifejezésével élve⁴ „Exul pro Christo”-nak nevezi Köpeczi Hallert, vagyis olyan személynek, aki Krisztusért szenvedett száműzetést. A kálvini predestinációtanon alapuló, a puritanizmus által felerősített mártírológiai diskurzus a gyászévtizedre már készen állt, a gályarabok biztos kézzel alkalmazták. A hitükért szenvedőkről tanúskodó néhány kisebb

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Újabban lásd: FAZAKAS 2025, 10–14; CSORBA 2026, 9–19.

³ GÖMÖRI 2005, 284; BOZZAY–LADÁNYI 2007, 2280, 2842. Lásd még: <https://galyarabok.drk.hu/kopeczi-haller-balazs-vazul/> (2026.02.09.)

⁴ Lásd: CSORBA 2016, 77.

munka (Szöllősi Mihály és Szőnyi Nagy István tollából) pedig magyar nyelven is hozzáférhető volt.⁵

B 737

BOWLES, Oliver, *De pastore evangelico tractatus: in quo universum munus pastorale ... accurate proponitur*, opera et studio Oliveri Bowles, Amsterdam, apud Cornelium de Bruyn, 1659, [24], 394 p., 8°. – USTC 1840503

Kötés Pergamenkötésben, középen vaknyomásos indás-virágos ovális dísz.

Posszessor *Basilij K.* [sic!]⁶ *Köpeczi M[artyris] C[hristi] Constat 12 stifferis Belgicis Mpria* (az első kötéstábla belső oldalán)

A[nno] 1676 die 8 Septembris Lugduni Batavorum comparat[us?] Stiff[eris] 12 In Exilii (az előzéklapon)

Megjegyzés

Exul pro Christo Köpeczi solacia vitae

Fallaces carnis, deliciasq[ue] fugit.

Blasius hic casto meditat[ur] pectore Christum

Hinc sibi praesidium subsidiumq[ue] petit.

Te Mea Mens Christus potat sitibunda benigne

*Tu mihi cu[m] moriar pacis oliva veni.*⁷

Roma orbis D[omi]nus, Romam sibi Papa subegit

Viribus illa suis fraudib[us] iste suis.

Divitior Crispo Thræsea constantior ipso

Lautior, et nitido, sis meliore' licet.

Nil adicit penso Lachesis, fuso[s]q[ue] sororum

*Explicat: et semper de tribus una secat.*⁸

Armipotens Heros animo cui proelia Ponto

Vindicataeq[ue] manent ovantes igne carinae

Laneficas [sic!] nulli (előzéklap)⁹

A Bethlen Pétert búcsúztató kötet Rimaszombati Kijes János könyvtárából

Iktári Bethlen Péter – Bethlen Gábor fejedelem unokaöccseként – a korszakban elérhető legkiválóbb képzésében részesült (1625–1628). Népés kísérettel külföldi egyetemen taníttatták, számos európai országra kiterjedő Kavalierstour-ja egyszersmind az Erdélyi Fejedelemség érdekében végzett diplomáciai küldetés volt.¹⁰ Hunyad és Máramaros vármegyék főispánjaként hunyt el 1646-ban. Reprezentatív kiadvány volt a temetésén elhangzott latin és magyar nyelvű búcsúztató beszédek gyűjteményes kiadása. A korszakban megszokott módon a főrangú elhunyt testének a Liskafalváról való elindításától a nyírbátori templomban való felravatalozásáig és eltemetéséig tizenegy prédikáció és oráció hangzott el. Az utolsó beszédet a Bethlen családdal rokoni kapcsolatban álló Daróci Zsófia koporsója fölött mondták el ugyanazon évben.¹¹ Bethlen Pétert a kor ismert református értelmiségije búcsúztatták: Szilágyi Benjámin István sárospataki tanár, Sélyei Balog István huszti lelkész, Veréczi S. Ferenc sárospataki prédikátor, valamint Csulai György, az idősebb Rákóczi György udvari papja, később erdélyi püspök, és mások.

⁵ TÓTH 2012, 19–24.

⁶ Az egyetemi anyakönyvekben is Köpeczi K. Balázsként szerepel a neve.

⁷ „Tu mihi cum moriar pacis oliva veni” – Köpeczi Haller Balázs jelmondatát lásd: <https://galyarabok.drk.hu/kopeczi-haller-balazs-vazul/> (2026.08.14.)

⁸ MARTIALIS, Marcus Valerius, *Epigrammaton libri*, IV, 54. 7–10. sor

⁹ A csonka sor befejezése:

„Lanificas nulli tres exorare puellas
contigit: obseruant quem statuere diem.”

(Martialis, Marcus Valerius, *Epigrammaton libri*, IV, 54. 5–6. sor)

Posta Annának köszönöm a szöveg átírásához és a forrás azonosításához nyújtott segítséget.

¹⁰ MONOK 1990, 193–205; HELTAI 1984, 412–416.

¹¹ RMNy 2160

A kötet egyetlen ismert tulajdonosa Rimaszombati Kijes János (1630/32–1701 körül) volt. Debreceni és szatmári tanulmányai után Franekerben (1659–1660), Groningenben (1660), Leidenben (1661) és Cambridge-ben (1662) peregrinált. Szolgált Rudabányán (1664–1669), Csoltón (1674 körül) és a hazatérése után Léván (1688–1701).¹² Lévai prédikátorsága idején jutott hozzá a Bethlen Pétert búcsúztató beszédek tartalmazó gyűjteményes munkához.

Rimaszombati Kijes Zürichben, 1677-ben összeállított, bázeli, zürichi és heidelbergi kiadványokat tartalmazó kolligátumát Csorba Dávid ismertette.¹³

Rmk 1682

Temetesi pompa melly az ... Bethlen Peternek ... 1646 esztendőben, Kis-Aszszony havának harmadik napján, Bánban meg-hidegedett testének Liskafalváról Nyir-Bátorban, temetésének helyére való meg-indításától fogva, az földben eltakarittatásáig, celebráltatott, Varadon [Váradi], nyomtatott Szenci Kertész Abraham által, 1646, 183 p., 4°. – RMNy 2160

Kötés Félbörkötésben, márványozott papirborítással.

Posszessor *Sum Joannis Rimaszombathy mpria Pastoris Eccl[esiae] R[e]formatorum] Levensis [Praed.?] in Anno 1686* (címlap)

Megjegyzés Széljegyzetekkel.

Séllyei M. István filozófiai tankönyve

Gisbert ab Isendoorn (1601–1657), a deventeri akadémia filozófiaprofesszora a karteizianizmus térhódításával szemben foglalt állást a 17. század közepén. A *Physiologia peripatetica* című munkája a hallgatói számára készült, tabulák és kérdések segítségével feldolgozott arisztotelianus természetfilozófiai tankönyv. Az 1629-ben alapított deventeri „Athenaeum illustre” padjait csak néhány magyar peregrinus koptatta, kevesebb mint harminc kárpát-medencei beiratkozója volt, ám ők csaknem mindannyian Isendoorn ottani működése idején fordultak meg az intézményben (1634–1647), s hallgathatták az előadásait.¹⁴

Séllyei M. István (1627–1692) 1650-től Sárospatakon tanult, majd a Pápán rektorkodott. később Utrechtben (1655–1657), Groningenben (1657–1658) és Franekerben (1658) peregrinált. 1656–1657-ben a londoni Gresham College-ben is megfordult.¹⁵ A peregrinációból való hazatérése után Pápán lelkészkedett, 1669-ben megválasztották a Dunántúli Református Egyházkerület püspökének. A gályarabságból való szabadulását követően Zürichben élt, itt készült az őt és Harsányi Móricz Istvánt megörökítő közismert festmény is. Hazatérése után újra elfoglalta a pápai lelkészi- és a dunántúli püspöki hivatalt.¹⁶

Séllyei még a sárospataki diáksága elején, 1651-ben jutott hozzá Isendoorn filozófiai munkájához, amely alig kilenc évvel korábban látott napvilágot. A könyv vélhetően egy korábban Németalföldön megfordult peregrinus közvetítésével került Magyarországra.

Q 695

ISENDOORN, Gisbert, ab: *Physiologia peripatetica: in duas partes et varias sectiones tributa, per succinctas tabulas, et quaestiones M.DC. controversas brevissime decidas*, Daventriae [Deventer], excudit Conradus Thomaeus, 1642, [8], 340 p., 4°. – USTC 1512018

Kötés Pergamenkötésben

Posszessor *Sum ex Libris Stephani M. Séllyej ab Anno 1651 17 Sextil[is]* (címlap)

1598 [sic!] Joan[nes] Bikkfalvi 9. decembris (5. p.)

Liber I[llustris] Collegii Reform[atorum] Debrec[inensis] (az első kötéstábla belső oldalán)

¹² BOZZAY–LADÁNYI 2007, 2218, 375, 2771. Groningenben Beregszászi L. Istvánként írták be a nevét az anyakönyvbe; GÖMÖRI 2005, 123. Lásd még: <https://galyarabok.drk.hu/rimaszombati-kijes-janos/> (2026.02.09.)

¹³ CSORBA 2019, 167–172.

¹⁴ Lásd: BOZZAY–LADÁNYI 2007, 2437–2463.

¹⁵ HÖRCSIK 1997, 81; BOZZAY–LADÁNYI 2007, 369, 1333, 2205; GÖMÖRI 2005, 261.

¹⁶ ZOVÁNYI 1977, 537.

Jablonczai Pethes János hat könyve – Kálnai T. Péter egy könyve

Jablonczai Pethes János (1639–1688 után) könyvtárából hat kötet maradt fenn Debrecenben (közülük egy korábban Kálnai T. Péteré volt). Iskoláit Szatmáron (1660), Debrecenben (1660–1665) és Sárospatakon (1665) végezte. Előbb a rimaszombati iskola rektoraként működött, majd lelkészként szolgált Körtvélyesen (1666–1673) és Beretkén (1673). A pozsonyi vértörvényszék elé (a mára Tornaljával egybeolvadt) Beje (1673–1688) gyülekezetéből idézték, s a szabadulása után oda tért vissza. A külföldön töltött éveket igyekezett jól kihasználni, a korábban elmaradt peregrinációt pótolva előbb a londoni Gresham College-ben (1676), majd az utrechti és a leideni egyetemen tanult (1678).¹⁷

A hat alább bemutatandó könyvében található nyolc mű közül nem kevesebb, mint hét angol nyelven jelent meg. Korábban Csorba Dávid hívta fel rá a figyelmet, hogy több gályarab is megtanult angolul.¹⁸

1. Andrew Willet (1562–1621) angol teológus Mózes harmadik könyvéről írt „hatrétű” kommentárja az adott bibliai fejezet összefoglalásával indul, majd a különböző fordításokat közli (különös figyelemmel a Vulgatára). A szentírási szöveg tartalmát kérdések segítségével magyarázza, majd a dogmatikai útmutatás következik, amit a cáfolatok követnek, végül a morális haszon levonása zárja az értelmezést. A kötetet az oxfordi egyetemre 1654 októberében beiratkozó (egykor szintén pataki diák) Szántai R. Mátyás hozta haza Angliából, aki 1656-tól Hejcén, 1658-tól 1669-ig Gyöngyösön lelkészkedett.¹⁹ Tőle került a könyv Jablonczaihoz, talán a hagyatékából.

E 776

WILLET, Andrew, *Hexapla in Leviticum, that is a six-fold commentarie upon the third booke of Moses called Leviticus...*, by the same author of Hexapla upon the two former books of the Penteteuch [sic!], Genesis and Exodus, perused and finished by P[eter] S[mith], London, printed by Aug[ust] Mathewes, for Robert Milbourne, 1631, [44], 778, [2] p., 2°. – ESTC, S118157

Kötés Bőrkötésben.

Posszessor *Ex libris Matthiae R. Szantaj* (címlap)

Joh[annis] P. Jablonczaj (címlap)

Benedek 978! (előzéklap)

2. A Samuel Annesley (1620?–1696) által szerkesztett, harminc puritán prédikátor (mint például Richard Baxter) prédikációját tartalmazó kötet a népszerű *Morning exercise* sorozathoz tartozik. A polgárháború idején induló új puritán gyakorlatot meghonosító műfaj, a reggeli ima és buzdító beszéd²⁰ egyik népszerű helyszíne a Cripplegate-i St. Giles-templom volt, itt szolgált Annesley is 1658-tól. A sorozatot kiegészítő kötet (*Supplement...*) második kiadása 1676-ban jelent meg.

Jablonczai Pethes Jánosnak az első kötetábla belső oldalán található saját kezű bejegyzése szerint a könyvet Samuel Annesley-től kapta ajándékba 1677. május 11-én, vagyis a kötet megjelenését követő évben. A *Morning exercise* sorozat egy másik darabja szintén Jablonczai tulajdonában volt, 1677. szeptember 26-án vásárolta meg 1 tallérért, ma a

¹⁷ Lásd: CSORBA 2018, 249–253. Lásd még: <https://galyarabok.drk.hu/jablonczai-pethes-janos/> (2026.02.09.)

¹⁸ CSORBA 2025, 559.

¹⁹ MONOK 1986, 12–13; GÖMÖRI 2005, 17; Groningenben (1653) és Franekerben (1654) és Utrechtben (1655) is tanult. Lásd: BOZZAY–LADÁNYI 2007, 331, 1336, 2180.

²⁰ CSORBA 2025, 559.

Sárospataki Református Kollégiumban őrzik.²¹ Ebben is ugyanaz az ige hely szolgál jelmondatként, mint a debreceni példányban: a János evangéliuma 14,6.

B 2427

ANNESLEY, Samuel, *A supplement to The Morning-exercise at Cripple-Gate, or, Several more cases of conscience practically resolved by sundry ministers*, 2. ed., London, printed for Thomas Cockerill, 1676, [6], 778 p., 4°. – ESTC R13100

Kötés Bőrkötésben.

Posszessor *Donum quodque gratum, qvale et hoc acceptum a' Reve[rendo] D[omi]no Doct[issimo] Sam[ue]le Annesly [sic!] Londini 1677 11 Maji per me Johannem Jablonczay cujus salutis via Jesus Joh. 14.6* (az első kötéstábla belső oldalán)

Liber Bibliothecae Illustris Collegii Ref[ormatorum] Debrecinensis. Signavit A[nno] R[eparatae] S[alutis] MDCCLXII. a[d] d[ie]m] XV. Cal[endae] Quintilis Georgius Szikszai B[iblio]thecar[ius] ord[inarius] mpria. (előzéklap)

3. Henry Scudder (?–1659) westminsteri presbiteriánus teológus *The Christian's Daily Walk in Holy Security and Peace* című műve a 17. századi puritán conduct book-ok családjába tartozik. A nagy népszerűsége szert tett keresztyén életvezetési tanácsokat adó munka először 1627-ben látott napvilágot, majd németre és hollandra is lefordították, s még az elmúlt évtizedekben is többször kiadták. A John Owennek, Richard Baxternek és John Davenportnak az olvasóhoz írt ajánlásával megjelent mű címlapja hiányzik. Jablonczai Pethes példányát korábban Herepei János említette az angliai peregrinusokról írott tanulmányában.²²

F 903

SCUDDER, Henry, *The christian's daily walk in holy security and peace*, [London?], [Ludowick Lloyd?], [1674?], [24], 240 [24] 241–586 [12] p., 12°. – USTC 3092048

Kötés Bőrkötésben.

Posszessor *Unus libror[um] Joannis P. Jablonczay Cujus salutis via Jesus Joh 14.6. emptus Londini Angl[iae] 1677. 16. Jul[ii] solid[orum] 2.* (előzéklap)

Szigeti György 1767. (előzéklap)

Donum plurimum Reverendi ac Clarissimi Domini Georgii Szigethi Pastoris Ecclesiae Ref[orma]tor[um] M[ike] Pirtsiensis Debr[ecini] 1786 d[ie] 5^a Apr[ilis] B[iblio]th[ecarius] ord[inarius] Sam[uel] Szilágyi mp. (előzéklap)

Megjegyzés Címlapja hiányzik.

4. Thomas Horton (1605–1673), a londoni Gresham College, majd az Cambridge-i Egyetem teológiai professzora volt. A londoni Bishopsgate streeten ma is álló ikerhajós Szent Ilona-templomban 1666-tól elhangzott prédikációinak szövege a 4., 42., 51. és a 63. zsoltárokról posztumusz, 1675-ben jelent meg. Jablonczai Pethes János a megjelenést követően alig két évvel vásárolta a példányt, 1677 októberében, a londoni számivetettség idején („qvo in Exilio suspiro”). Egyes angol szavak fölé odaírta a latin megfelelőket olvasás közben. Herepei János korábban már utalt Jablonczai Pethes példányára.²³

B 40

HORTON, Thomas: *Choice and practical expositions on four select psalms: viz. the fourth psalm, in eight sermons, the forty-second psalm, in ten sermons, the fifty-first psalm, in twenty sermons, the sixty-third psalm, in seven sermons*, London, printed by A[nne] Maxwell for Tho[mas] Parkhurst, 1675, [8], 243, 241–483, 521–612, [4] p., 4°. – USTC 3092811

Kötés Pergamenkötésben

²¹ CSORBA 2025, 559.

²² HEREPEI 1971, 431–432.

²³ HEREPEI 1971, 432.

Posszessor *Jehova protector vitae et Jesus via salutis Joh. 14.6. Joannis P. Jablonczay A[nn]o (qvo in Exilio suspiro) 1677. 13 Octob[ris] Londini Angl[iae] solid[orum] 7. stiff[eris] 10. (címlap)*
J[ohannes] P. J[ablonczay] (címlap)
Liber Scholae Ref[ormatorum] Debrecinensis. Sig[navit] ARS. MDCCLXII. a[d] d[iem] XIV Cal[endae] Quint[ileis] Georg[ius] Szikszai Biblioth[ecarius] ord[inarius] mpr. (az első kötéstábla belső oldalán)
Megjegyzés Széljegyzetekkel.

5. Johann Vesling (1598–1649) német anatómus, sebész és botanikus anatómiai tankönyve a padovai egyetemen végzett boncolások tapasztalata nyomán született. Először 1641-ben jelent meg a mű, amelyet egy évszázadon át használtak az orvosi képzésben, latin, német, holland és angol nyelvre is lefordították.²⁴ A számos anatómiai tárgyú metszettel ellátott példányhoz Jablonczai Németalföldön jutott hozzá. 1678. március 7-én, utrechti tartózkodása idején, száműzetésében („qvo in Exilio suspiro”) vásárolta meg, néhány nappal azután, hogy az egyetemen az orvosi előadások a kezdetüket vették („Colleg[ium] inch[oatum]...”).²⁵ Két hétre rá, március 23-án pedig a leideni egyetem orvosi karára is beiratkozott.²⁶

Figyelmet érdemel Jablonczai monogramja az általa birtokolt kötetekben. A Vesling művében is feltűnő „JPJ” nem tintával írott bejegyzés, de nem is pecsétgyűrű vagy pecsétnyomó használatára utal, mivel a három betű időnként nem egy sorban, hanem egymáshoz képest eltolva, vagy ferdén látható. Valamilyen pecsételős technikával készülhetett, erre utal a hordozó papír benyomódása, akár egy nyomdai betűkészletből származó, 5–8 mm magasságú, eredetileg talán könyvnyomtatáshoz öntött ólombetűk tintás lenyomata is lehet.

Q 252

VESLING, Johann: *Syntagma anatomicum, commentario atque appendice ex veterum, recentiorum, propriisque, observationibus*, illustratum et auctum a Gerardo Leon. Blasio, 2. ed., Amstelodami [Amsterdam], apud Joannem Janssonium a’ Waesberge, et Elizeum Weyerstaet, 1666, [24], 558, [16] p., 4°. – USTC 1803252

Kötés Pergamengkötésben

Posszessor *Jehova protector vitae et Jesus via salutis Joh. 14.6. Johan[nis] P. Jablonczay A[nn]o (qvo in Exilio suspiro) 1678. 7 Martij Traj[ecti] ad Rh[enum] flo[erenis] Belg[icis] 4 ½ Colleg[ium] inch[oatum] 1 Martij (címlap)*

J[ohannes] P. J[ablonczay] (a metszetes díszcímlapon)

Megjegyzés Néhány aláhúzással.

6. Az utolsó Jablonczai-kötetnek volt még egy gályarab tulajdonosa. Kálnai T. Péter (1622–1682 előtt) Kálnón és Gyulaféhevároton alapozta meg a tudását. 1646 júliusában Deventerben, 1646-ban Utrechtben, 1648 júniusában Leidenben, 1648 szeptemberében Franekerben, 1648 októberében Groningenben is tanult. Valamikor 1648–1649-ben a londoni Gresham College-ben is járt.²⁷ 1674-ben putnoki lelkészségből indult Pozsonyba, ahonnan a nápolyi gályákra hurcolták a sorstársaival. Szabadulása után több mint egy évig Svájcban élt, (Jablonczai Pethes Jánossal és Kocsi Csörgő Bálinttal Johann Heinrich Hottinger professzor zürichi házában szállásolták el), majd hazatért Putnokra. A Sárospatakon őrzött Janssonius-féle 1645-ös, apokrifusokat tartalmazó bibliájáról korábban Csorba Dávid emlékezett meg.²⁸

Kálnai egykori könyvtárához tartozott John Prestonnak (1587–1628), a cambridge-i Emmanuel College masterének, és a Lincoln’s Inn prédikátorának a műveit őrző könyv, amelyet feltehetően abban a néhány hónapban köttetett egybe, amíg Angliában tartózkodott.²⁹

²⁴ GHOSH 2014, 1122–1127.

²⁵ A kötetet említi: HERPEI 1971, 432.

²⁶ BOZZAY–LADÁNYI 2007, 2841.

²⁷ BOZZAY–LADÁNYI 2007, 264, 1250, 2146, 2454, 2716; GÖMÖRI 2005, 244.

²⁸ CSORBA 2025, 557.

²⁹ Lásd: HERPEI 1971, 432.

A kolligátum őrzi a puritán Preston prédikációit a Krónikák második könyve 7,14-ről (*The golden scepter*), és találunk benne egy Preston három művéből összeállított posztumusz kiadványt (*Iudas repentance, The saints spiritual strength, Paul's conversion*), egy önmegtartóztatásról írt munkát (*Sins overthrow*) és egy öt prédikációból álló gyűjteményt. A kötet későbbi tulajdonosa Jablonczai Pethes János volt, aki a saját nevére átjavított tulajdonosi bejegyzésben nem emlékezett meg arról, hogy hogyan került a birtokába Kálnaitól a kötet. Mivel Kálnai Putnokon, Jablonczai a közeli Bején szolgált, a Preston műveit őrző könyv akár a gályarabságuk előtt, vagy az után is gazdát cserélhetett.

F 807i

Koll. 1. PRESTON, John, [1] *The golden scepter held forth to the humble* [2] *The churches marriage, or dignitie: delivered in sundry sermons at Lincolnes Inne*, London, printed by R. Badger for N. Bourne, and R. Harford, and by F. Eglesfield, 1638, [14], 292, 142, [11] p., 4°. – USTC 3020090

Koll. 2. PRESTON, John, *Remaines of that reverend and learned divine Iohn Preston...*, London, printed by R[ichard] B[adger] for Andrew Crooke, 1637, [12], 52, [10], 65–177, [11], 179–299, [1] p., 4°. – USTC 3019169

Koll. 3. PRESTON, John, *Sins overthrow, or, A godly and learned treatise of mortification*, London, printed by I[ohn] Beale, for Andrew Crooke, 1633, [24], 158, [2], 187–245, [1], 40 p., 4°. – USTC 3016690

Koll. 4. PRESTON, John, *Sermons preached before his Maiestie, and upon other speciall occasions*, London, printed by John Norton for Anne Boler, 1637, [10], 150 p., 4°. – USTC 3019208

Kötés Bőrkötésben

Posszessor *Ex libris <Petri Kálnai 1648 mpria> Johannis P. Jablonczaj Cujus salutis via Jesus Joh 14.6. (előzéklap)*

Liber Collegii Reformati Debrecinensis. Sig[navit] ARS. MDCCLXII. a[d] d[iem] XV Cal[endae] Quint[ile] Georg[ius] Szikszai B[iblio]thecarius ord[inarius] mpr.

Megjegyzés A kolligátum 3. darabjának szövegében néhány széljegyzettel.

Beregszászi K. István retorikai kolligátuma

Végül egy gályarabság helyett börtönben szenvedő lelkész könyvét mutatjuk be. A Nagykönyvtár őrzi a Szenci Kertész Ábrahám szebeni műhelyében, 1665-ben, a tanulóifjúság számára kiadott verses proverbium-gyűjteményt. A *Carminum proverbialium* a 16. század elején, Bázelen megjelent mű sokadik kiadása. A *Versus sententiales* című poétikai közhelygyűjteményt pedig talán maga Szenci Kertész állította össze az előző munka folytatásaként.³⁰

A kötet tulajdonosa, Beregszászi K. István (1630 körül–1686) iskoláit Beregszászon és Debrecen végezte. Franekerben (1656–1657), Groningenben (1657) és Cambridge-ben (1657–1659?) peregrinált. Szolgált Losoncon (1669–1672) és Hanván (1672–1674, 1678?–1686). A pozsonyi törvényszék ítélete nyomán Kapuvárott és Triesztben tartották fogva. Szabadulása után Zürichben, Hollandiában és Angliában is járt (az angliai segélygyűjtés vezetője volt), de a középkorú lelkész a fiatalabb kollégáitól eltérően már nem iratkozott be az ottani egyetemekre.³¹

Rmk 243–244

[1] *Versus sententiales, ut rerum svavitate, sic sententiarum foecunditate referti, ex optimis, qua' veteribus, qua' recentioribus poëtis consignati, et in usum studiosae juventutis typis*

³⁰ Lásd: RMNy 3242; TARNAI 1984, 55.

³¹ BOZZAY–LADÁNYI 2007, 346, 2199. <https://galyarabok.drk.hu/beregszaszi-k-istvan/> (2026.02.16.)

mandati, [szerk. SZENCI KERTÉSZ Ábrahám?], [2] *Carminum proverbialium, totius humanae vitae statum breviter delineantium nec non utilem de moribus doctrinam jucunde' proponentium, loci communes in gratiam iuventis selecti*, Cibinii [Szeben], apud Abrahamum K. Szenci, 1665, 139, 172 p., 12°. – RMNy 3242

Kötés Félbőr-kötésben, nyomott mintás papírborítással.

Posszessor Stephani Beregszaszi (cl.)

Megjegyzés Korábbi jelzete: G 2710. – Aláhúzásokkal

* * *

A tíz debreceni kötetben őrzött tizennégy műből tíz teológiai tárgyú volt, amelyek nagyrésze a puritanizmus szellemében fogant. Összesen hat, üldöztetést szenvedett magyar református prédikátor könyvét mutattuk be. A művek többsége (kilenc mű hat kötetben) egykor Jablonczai Pethes János könyvtárába tartozott. A kéziratos bejegyzések tanúsága szerint öt könyvet a gályarabságból való szabadulásuk után, Angliában vagy Németalföldön szereztek meg az egykori tulajdonosok, akik az 1676–1678 között külföldön töltött években is kihasználták a lehetőséget a könyvszerzésre. A száműzetésben élők kezétől származó sorok egy része tudatosan reflektált az üldöztetésre. A könyvtáros diákok (bibliothecarius ordinarius) állománybavételi bejegyzései szerint az említett könyvek többségükben az 1760-as, 1780-as években kerültek a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárába.

Hivatkozott irodalom

- BOZZAY Réka–LADÁNYI Sándor, *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918*, Bp., ELTE Levéltára, 2007 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15).
- CSORBA Dávid, *A gályarabok könyvei, Rimaszombati Kies János kötete = Egyháztörténeti Szemle*, 20(2019/1), 167–172.
- CSORBA Dávid, *Az ellenreformáció üldözöttjeinek kötetei Sárospatakon = Magyar Könyvszemle*, 141(2025/4), 559. <https://doi.org/10.17167/mksz.2025.4.556-561>
- CSORBA Dávid, *Gályarab emlékkövek*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2026.
- CSORBA Dávid, *Jablonczai Petes János gályarab emléke = Világosító lámpás, Tanulmányok a 60 éves Györi L. János tiszteletére*, szerk. FAZAKAS Gergely Tamás [et al.], Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debreceni Református Kollégium, 2018, 249–253.
- CSORBA Dávid, *Metaphern des Gedächtnisses, die Etikettierung der ungarischen calvinistischen Galeerensklaven = Sárospataki Füzetek*, 20(2016/2), 75–83.
- FAZAKAS Gergely Tamás, *A protestáns gályarabok története és emlékezete*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2025 (Egyházkerületi tanulmányi füzetek, 1).
- Gályarab-emlékút: A magyar református gályarabok emlékezete*. <https://galyarabok.drk.hu>
- GHOSH, Sanjib Kumar, *Johann Vesling (1598–1649), Seventeenth century anatomist of Padua and his Syntagma Anatomicum = Clinical Anatomy*, 27(2014/8), 1122–1127. <https://doi.org/10.1002/ca.22454>
- GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*, Bp., ELTE Levéltára, 2005 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14).
- HELTAI János, *Bethlen Péter és Pázmány = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*, 1982–1983, szerk. KOVÁCS Ilona, Budapest, OSzK, 1984, 411–422.
- HEREPEI János, *Művelődési törekvések a század második felében, Herepei János cikkei*, Bp. Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1971 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 3).
- HÖRCSIK Richárd, *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777*, Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 1998.

- MONOK István, *A gyöngyösi református gyülekezet lelkipásztorai és tanítói*, Bp., Ráday Gyűjtemény, 1986 (A Ráday Gyűjtemény Füzetek, 1).
- MONOK István, *Adalékok iktári Bethlen Péter peregrinációja történetéhez*, I, *Idősb Bethlen István levelei 1625–1628* = *Ráday Gyűjtemény évkönyve*, VI, szerk. Benda Kálmán [et al.], Bp., Ráday Gyűjtemény, 1990, 193–205.
- TARNAI Andor, „*A magyar nyelvet írni kezdik*”, *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Bp., Akadémiai K., 1984 (Irodalomtudomány és Kritika).
- TÓTH Zsombor, *Kálvinizmus és politikai (ön)reprezentáció a kora újkorban*, *Megjegyzések a magyar patriotizmus eszmetörténetéhez* = *Studia Litteraria*, 51(2012/3–4), 19–24. <https://doi.org/10.37415/studia/2012/51/4039>
- ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 3., jav., bőv. kiad., szerk. Ladányi Sándor, Bp., Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977.